

Bogumil Hrabak,
IZ STARIJE PROŠLOSTI BOSNE I HERCEGOVINE,
knj. IV., Arhivar, Beograd, 2008., 415 str.

U prethodnom broju časopisa *Hercegovina* prikazali smo tri knjige akademika prof. dr. Bogumila Hrabaka, koje su naslovljene *Iz starije prošlosti Bosne i Hercegovine*.¹

Ovom prilikom zadovoljstvo nam pričinjava da znanstvenoj i čitalačkoj javnosti prezentiramo i četvrtu knjigu s naslovom *Iz starije prošlosti Bosne i Hercegovine* autora akademika prof. dr. Bogumila Hrabaka, koja je nedavno izašla iz tiska. Kao i kod prethodne tri knjige, i ova četvrta je strukturirana na sličnim konceptijskim osnovama, ito: a) ranije objavljeni i minimalno dopunjeni radovi; b) ranije tiskani radovi koji su pretrpjeli znatne dopune; c) neobjavljeni radovi.

Na početku četvrte knjige prof. Bogumil Hrabak u poglavlju koje je naslovljeno *Umesto predgovora* (5-7) obavještava nas kako je prvobitno bila zamišljena struktura knjige i zbog kojih je razloga došlo do odstupanja od takve zamisli. Takođe, pored drugih pojašnjenja datih u ovom poglavlju, na veliko zadovoljstvo svih onih koji su zainteresirani za prošlost Bosne i Hercegovine profesor nas je informirao da je u pripremi i peti svezak koji će biti naslovljen kao i prethodne četiri knjige.

Prvi rad pod nazivom *Epidemije kuge u Bosni i Hercegovini 1145-1800. godine* (9-63) pripada problematici kojoj je profesor posvećivao pažnju dugi niz godina.² Ovaj rad obuhvaća preko 50 stranica i kronološki

¹ BOGUMIL HRABAK, *Iz starije prošlosti Bosne i Hercegovine, knj. I., II. i III.*, Arhivar, Beograd, 2003.-2004., *Hercegovina*, Godišnjak za kulturno i povijesno nasleđe, br. 21, Mostar 2007., 427-431 (Prikaz: R. Pekić).

² *Kuga u balkanskim zemljama pod Turcima od 1450-1600. godine*, Istorijski glasnik 1-2 (1957), 18-27; *Kužne radnje u Bosni i Hercegovini 1463-1800*, Istorijski zbornik Banjaluka 1981., 7-41; *Epidemija u sandžaku od sredine XV do kraja XVIII veka*, Simpozijum Seoski dani Sretna Vukosavljevića IX, Prijepolje 1981., 139-149; *Čuma u Herceg Novom i na*

je podijeljen na četiri poglavlja, ito: "I. Kuga u Bosni i Hercegovini od sredine XII do sredine XV stoleća; II. Kuga u Bosni i Hercegovini 1463-1599; III. Epidemija čume u bosanskohercegovačkom prostoru tokom XVII veka; IV. Radnja kuge i drugih bolesti u Bosni i Hercegovini u XVIII stoleću."

Za razliku od prvoga poglavlja kome je poklonjen manji prostor, u drugom poglavlju Hrabak prati zdravstvene prilike u Bosni i Hecegovini gotovo od godine do godine. Na temelju raznovrsne izvorne građe, kao i relevantne literature još detaljnije obrađeno je treće i četvrto poglavlje, tj. period 17. i 18. st. Objelodanjujući i analizirajući izvore profesor nam slikovito predočava posljedice epidemije na pojedinim bosanskohercegovačkim područjima. Između ostaloga, primjerice, saznajemo da je od epidemije početkom 17. st. u oblasti Zaostroga stradao veliki broj stanovništva, a da je od porodice Banović preživio samo kućni ljubimac mačak. U nekim livanjskim selima pomrlo je cjelokupno stanovništvo, a isti je takav slučaj i u Kleku kod ušća Neretve. U Ljubomiru je 90-ih godina 17. st. od kuge umrlo 170 žitelja, dok je u susjednom Trebinju prosječno umiralo po 14 osoba dnevno. U sprječavanju zaraze, što se najčešće javljala u trogodišnjim ciklusima, reagirali su krajem spomenute godine mletački zdravstveni organi na području Mostara, Citluka, Gabele, Stoca i Dubrava. Bolest se prenosila kako morskim tako i kopnenim putem, a prvi stradalnici bila je gradska sirotinja te prigradsko stanovništvo. Bogumil Hrabak zaključuje da su se zaraze odrazile i na konfesionalnu strukturu u Bosni i Hercegovini jer muslimani nisu bili spremni napustiti kugom zaražene gradove.

Drugi rad, koji nosi naslov *Cernica - trg feudalne epohe u Istočnoj Hercegovini* (64-109), pripada u grupu neobjavljenih, odnosno sasvim novih radova ovoga profesora. Rad je podijeljen na šest poglavlja. Dok se prvo poglavlje odnosi na geografski položaj i najstariju prošlost Cernice do kraja 14. st., u drugom poglavlju istraživanje je posvećeno periodu od 1378. god. do turskoga zauzeća najvećega dijela Hercegovine. U ovom dijelu rada upoznati smo s upravnom strukturom Cernice, kao i s nekim

Crnogorskom primorju u XVI, XVII i XVIII veku, Boka XV-XVI, Herceg Novi 1984., 115-129; *Kuga na Kosovu i u Albaniji 1450-1800*, Godišnjak Arhiva Kosova XXI-XXII (1986), 17-34; *Talasi kuge na bosansko-hercegovačkom upravnom području 1463-1800*, Acta historiae medicinae XXX-1, Beograd 1989., 19-36; *Prenošenje kuge iz italijanskih sajamskih i lučkih gradova na prostor Neretve-Bojane (1350-1600)*, Acta historiae medicinae XXIX-4, Beograd 1989., 5-16; *Zaraza kuge u Novom Pazaru u XVI, XVII i XVIII veku*, Novopazarski zbornik XX, (1996), 81-92.

pogreškama kako profesionalnih historičara, tako i lokalnih entuzijasta koji su se bavili ovim pitanjem. Uz upravnu strukturu upoznati smo i s trgovačkim poslovanjem Cerničana, kao i s poslovnim vezama unutar feudalne kraljevine. Takođe, čitajući rad dolazimo do spoznaje o raznim počinjenim prijestupima, kao i o djelovanju izvjesnih zanatlija. U trećem poglavlju koje obuhvaća period od pada Cernice pod Turake (1465.) pa do 1520. god. profesor razmatra niz pitanja, počev od upravne strukture, naseljenosti, agrarne prilike, karavanski promet i naplatu carine, a potom u svom prepoznatljivom stilu tabelarno je prikazao zaduženja Cerničana u Dubrovniku. Tako je za period od 1465. do 1570. god. objelodanio preko 200 Cerničana evidentiranih u seriji *Debita notariat* Dubrovačkoga arhiva. Pažnja je posvećena i cerničkim mladićima koji su odlazili u Dubrovnik i izučavali zanate, a potom se ženili s Dubrovčankama i dobivali skromne miraze. Razmatrani su i uvozno-izvozni artikli. Od izvozne robe najzastupljenija je bila stoka, a potom vosak i koža. Slična problematika kao i u prethodnim poglavljima obrađena je i u četvrtom poglavlju koje obuhvaća razdoblje od 1520. do 1570. god. Peto i šesto poglavlje, koja se kronološki nadovezuju na prethodna, oskudnija su s izvornom građom, naročito u vrijeme Kandijskoga i Morejskoga rata. Oskudnost izvorne građe evidentna je i u 18. st. zbog opadanja robnoga prometa što je izazvano ne samo ratnim djelovanjima već i čestim pojavama zaraznih bolesti. Istraživanje o Cernici Hrabak završava do početka Prvoga srpskog ustanka.³

Treći rad četvrtoga sveska s naslovom *Iz starije prošlosti Bosne i Hercegovine* (110-157) od ranije je bio poznat čitalačkoj javnosti. On pripada prvoj grupi, odnosno radovima koji su pretrpjeli minimalne izmjene, i nosi naziv *Proizvodnja i prodaja soli u Herceg-Novom i odnosi s Dubrovnikom u vezi s tim (1482- 1538)*.⁴

Za razliku od trećega rada, četvrti (158-223) s naslovom *Bosanski trgovci Katolici (XI-XVIII vek)* pripada u skupinu sasvim novih radova. Ovaj uradak podijeljen je na šest poglavlja gdje se pet poglavlja odnose na period od kraja 14. pa do sredine 18. st. Posljednje šesto poglavlje posvećeno je jednoj od najznačajnijih porodica u Bosni u 17. st. Radi se o porodici Brnjaković koja je porijeklom iz Olova. Širinu istraživanju najbolje možemo predočiti ako kažemo, da samo za sebe šesto poglavlje

³ *Bosna i Hercegovina u doba Prvog srpskog ustanka*, Banja Luka 2004., 284.

⁴ *Proizvodnja i prodaja soli u Herceg-Novom i odnosi s Dubrovnikom u vezi s tim (1482- 1538)*, Boka IX, Herceg Novi 1976., 63-109.

nadilazi standarde jednoga separata. U svom prepoznatljivom stilu po tko zna koji put ovaj profesor potkrijepio je iznesene konstatacije mnogobrojnom arhivskom građom iz različitih serija Dubrovačkoga arhiva.

Peti rad naslovljen *Urbani, privredni i vojno-upravni rast Mostara (1450-1800)* pripada grupi objavljenih radova dr. Bogumila Hrabaka.⁵ Međutim, ovaj rad, koji je ponovo doraden i ovom prilikom publiciran, doživio je velike promjene ne samo po svojoj strukturi i vremenskim okvirima, već i po obimnosti (224-341), tako da možemo konstatirati da bi uz doradivanje imenskih i geografskih registara te bibliografije mogla proizaći i zasebna knjiga s preko 200 stranica.

Šesti uradak naslovljen *Plemena Istočne Hercegovine između turskih gospodara i vojnički neaktivnih Mlečana od 1684. do pada Herceg-Novog (1687) pod njihovu vlast*⁶ (342-412) pripada grupi ranije objavljenih radova, koji su minimalno dopunjeni.

Na kraju knjige date su korištene *skraćenice* i *sadržaj*, što čini knjigu od ukupno 415 stranica.

Umjesto uobičajenoga zaključka, koji bi trebao slijediti, upoznat ćemo čitalačku publiku s time da izuzev knjiga čija je tematika historija Bosne i Hercegovine, prof. Hrabak paralelno objavljuje i druge knjige različitih naslova.⁷ Dok čekamo objavljivanje petoga sveska *Iz starije prošlosti Bosne i Hercegovine* želimo akademiku dr. Bogumilu Hrabaku dobro zdravlje kako bi nas mogao obradovati daljim nastavcima sa spomenutim naslovom.

Radmilo Pekić

⁵ *Urbani, privredni i vojno-upravni rast Mostara (1450-1800)*, Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine 1, SANU, Beograd 1995., 113-159.

⁶ *Plemena Istočne Hercegovine između turskih gospodara i vojnički neaktivnih Mlečana od 1684. do pada Herceg-Novog 1687. godine*, Glasnik Odjeljenja društvenih nauka CANU, Podgorica 1997., 123-192.

⁷ Bibliografiju profesora B. Hrabaka vidi u: *Zbornik radova, Panonija - Balkan - Sredozemlje*, Novi Sad 2007., 322-362.